

**Бороденко Е. А. Недвижимое имущество вдовьих домохозяйств гетманщины второй половины XVIII века (на примере сел Полтавского полка)**

В статье раскрывается проблема имущественного обеспечения вдовы. На примере сельского социума Полтавского полка анализируются отдельные аспекты недвижимого имущества домохозяйств одиноких женщин Гетманщины второй половины XVIII века, а именно: жилищные дома, садовые и огородные участки, земледельческая отрасль. Исходя из вычисленных количественных показателей, была сделана попытка выявить социальную дифференциацию и годовое обеспечение хлебом в рационе питания вдовьих семей.

**Ключевые слова:** вдовье домохозяйство, имущественное состояние, Румянцевская опись.

**Borodenko O. A. Real estate of the widows' households of the hetmanate in the second half of XVIIIth century (at the core of the villages of Poltava Regiment)**

The problem of a widow's property status is revealed in the article. At the core of the village society of Poltava Regiment, certain aspects of the real estate of the widow's households of the Hetmanate in the second half of the 18<sup>th</sup> century i.e. residential houses, garden and kitchen garden plots, and agricultural sector. On the assumption of calculated quantitative indices, it was attempted to clear the social differentiation and annual provision with bread in widows' families' nourishment.

**Keywords:** widow's households, property status, Rumyantsev census.

УДК 94(477)"1725/1779"С.В.Кочубей

Н. А. Гаврилишина

## ГЕНЕРАЛЬНИЙ ОБОЗНИЙ СЕМЕН ВАСИЛЬОВИЧ КОЧУБЕЙ (1725–1779 рр.)

Стаття присвячена життю та політичній діяльності генерального обозного Семена Кочубея, який за гетьмана Кирила Розумовського став другою особою в Козацькій державі. У розвідці висвітлено основні етапи його політичної кар'єри і приватного життя. Кар'єра та життя С. Кочубея є прикладом того, як представники відомих старшинських родів отримували значні привілеї через своє родовите походження. Акцентується увага на утворенні в Гетьманщині кланової системи, що впливала на вибір претендентів до вищих органів влади.

**Ключові слова:** генеральний обозний, Гетьманщина, С. Кочубей, козацька старшина.

Хоча рід Кочубеїв був достатньо відомим в Гетьманщині та Російській імперії, його історія і досі овіяна легендами та не має системного дослідження. До цього часу, об'єктами дослідження виступали окремі представники цього роду, серед них - генеральний писар, генеральний суддя В.Л. Кочубей (1640 – 1708 рр.) та його донька Мотря, багато уваги історики звертали на російського державного діяча міністра, князя В.П. Кочубея (1768 –1834 рр.). Втім, маловідомим представником роду, який відіграв у доленосні часи Гетьманщини, важливу і помітну роль є генеральний обозний Семен Васильович Кочубей (1725 – 1779 рр.), життя та діяльність якого, стали об'єктом нашого дослідження.

На сьогодні відсутня комплексна праця з історії роду Кочубеїв, не говорячи про його окремих представників, у тому числі малодосліджену залишається і постать самого С.В. Кочубея. Дослідження з історії роду Кочубеїв почали з'являтися з розвитком інтересу до генеалогії козацько-старшинських родин, як окремого напрямку в історіографії. Одним з перших до їх вивчення звернувся О. Лазаревський [1, с.439]. Інтерес до історії цього роду виявив граф Г. Милорадович (він був одружений на представниці з родини Кочубей) [2, с.46-50], родовідні пошуки продовжив генеолог В. Модзалевський та історик І. Павловський. Ґрунтовну дисертацію на матеріалах Диканського архіву Кочубеїв підготував П. Клепацький [3]. На сьогодні частина дослідників намагається заповнити прогалини в біографічних відомостях окремих представників козацько-старшинського стану, в тому числі і Кочубеїв (В. Горобець, В. Заруба, В. Кривошея та інші). На жаль, в більшості випадків, про Кочубеїв історики пишуть в контексті досліджень, що стосуються гетьманів Мазепи, Апостола, Розумовського, адже вони входили до їх близького оточення та були їхніми родичами (С. Павленко, О. Путро, Т. Таїрова-Яковлева та інші).

Джерельна база для вивчення історії життя та діяльності С.В. Кочубея зосереджується в фондах Центрального державного історичного архіву України (м. Київ) (ф. 51, ф. 54, ф. 57, ф. 269), Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ф. I, ф. XII) та Державному архіві Полтавської області (ф. 1071). У цих фондах зберігаються матеріали статистичного характеру (полкові реєстри, ревізії), актові джерела, документи, що висвітлюють службову діяльність. В основній масі ці джерела відображають політичну кар'єру та службу С.В. Кочубея, дають уявлення стосовно його професійного і родинного оточення. Окрему увагу привертають матеріали Генерального опису Лівобережної України (1765 – 1769 рр.), що подають відомості про майнове становище генерального обозного. Серед опублікованих джерел, цінну інформацію подає в своєму щоденнику генеральний підскарбій Яків Маркович, який вів свій «домашній протокол» протягом 50 років – з 1716 по 1767 рр. Аналогічний щоденник залишив генеральний хорунжий Микола Ханенко, який робив записи майже щодня упродовж 26 років в період з 1727 по 1753 рр. Найбільша цінність цих джерел в тому, що їхні автори були сучасниками С.В. Кочубея та особисто спілкувалися з ним.

Онук генерального судді В.Л. Кочубея (бл. 1640 – 1708 рр.) – Семен, народився 1725 р. в родовому маєтку в селі Диканька Полтавського полку (сьогодні – смт Диканька Полтавської області). Його батьками були полтавський полковник Василь Васильович Кочубей (? – 1743 рр.) та дочка гетьмана Апостола – Анастасія Данилівна. Історик В. Заруба вказує, що Семен здобув освіту в Києво-Могилянській академії [4, с.239], але за свідченням правнука А. Кочубея (1790 – 1878 рр.), він виховувався у «чужих краях, служив на військовій службі» [5, с.465]. Першою сходинкою на політичний олімп, для молодого Семена Кочубея, стало отримання титулу бунчукового товариша в 1743 р.

Для С. Кочубея, велику роль відіграло знайомство та відносини з родиною Розумовських. Цілком імовірно, що ці зв'язки почали налагоджуватись приблизно в середині 40-х років XVIII ст., бо саме тоді, за повідомленнями М. Ханенка, відбулася поїздка С. Кочубея до Москви (грудень 1745 р.). Варто зазначити, що неродовиті Розумовські не мали в Гетьманщині широкої підтримки, й тому розпочали пошук вигідних для себе зв'язків і контактів у середовищі старшини. Ці зв'язки вдалося закріпити одруженням Семена Кочубея на двоюрідній сестрі Розумовського, Ксенії Демешко. Весілля відбулося 14 січня 1746 р. в будинку графа О.Г. Розумовського. На цьому дійстві була присутня сама імператриця Єлизавета, яка навіть обміняла наречених обручками [6, с.264]. Таким чином, молодий С. Кочубей став помітним представником козацької старшини, який окрім батька-полковника, мав двох відомих дідів: реабілітованого російською владою генерального суддю В. Кочубея та гетьмана Д. Апостола; згодом мав за свояка гетьмана К. Розумовського.

Через два місяці після одруження, бунчукового товариша Кочубея було призначено на уряд ніжинського полковника (31 березня 1746 р.) [7, арк.96]. Уже 7 квітня 1746 р. С. Кочубей був приведений до присяги в церкві Ісаакія Далматського. В. Горобець вбачає в цьому, поширення практики непотизму, за якої головним аргументом для службового призначення, стає належність до впливового родинного клану [8, с.58]. Імовірно, полковницький уряд Семену пожалували в якості весільного подарунку. Важливо підкреслити, що Ніжинський полк мав провідне значення, адже на його території розміщувалися міста Батурин та Глухів (з 1708 р.) – столиці Гетьманщини та гетьманські резиденції.

Не задовго до цього в 1745 р. до Москви повернувся з-за кордону Кирило Розумовський, який швидко стає улюбленцем царського двору [9, с.45]. Готуючи брата до високої посади в Гетьманщині, Олексій Розумовський знайомить його з Семеном Кочубеєм. Вже 1746 р. генеральні старшини порушили клопотання перед царським урядом про відновлення гетьманства в Україні, але вирішення цього питання було розтягнуто на півтора року [9, с.37]. В той час коли вирішувалася доля гетьманства та Розумовських, Кочубей також приїздив до Москви і був на прийомі імператриці (18 січня 1749 р.) [6, с.400]. Нарешті, 16 жовтня 1749 р. було видано царський указ, яким оголошувалося вирядження до Глухова спеціального царського представника графа І.С. Гендрикова для організації «виборів» нового гетьмана України [9, с.37]. Вибори відбувалися за розробленим в Петербурзі сценарієм, отже були формальними, а кандидат був уже завчасно визначений. 18 січня 1750 р. на зібранні в Генеральній військовій канцелярії, генеральна старшина, звернулася до російської цариці з проханням дозволити «обрати» гетьманом К. Розумовського [9, с.38]. 22 лютого 1750 р. відбулося урочисте обрання гетьмана в Глухові, але самого К. Розумовського під час елекції не було. Згодом старшинська депутація в складі генерального бунчужного Д. Оболонського, ніжинського полковника С. Кочубея, бунчукового товариша І. Журмана, генерального судді І. Пиковця – відправилась до Петербурга з подякою імператриці та привітанням новообраного гетьмана. 5 червня 1750 р. відбулося офіційне затвердження К. Розумовського на посаді. Щодо самого вибору делегатів, що мали їхати в Санкт-Петербург із подякою, то Я. Маркович повідомляє, що «Кочубея же, первым определением избраннаго, и тепер назначили» [10, с.282].

Перебуваючи, на уряді полковника С. Кочубея часто призначали разом з іншими старшинами, керівником Генеральної військової канцелярії, а тому йому доводилося вирішувати різноманітні питання державного управління, в тому числі і проблемні відносини з Кримським ханством [11, арк.1а-2]. Фактично, посаду полковника С. Кочубей обіймав не дуже довго та й більшу частину цього часу він перебував у супроводі гетьмана за кодоном, а на момент відсутності останнього в Гетьманщині – виконував повноваження наказного правителя. Таким чином, уряд ніжинського полковника для С. Кочубея став етапом до подальшого кар'єрного просування.

Після прибуття К. Розумовського до Глухова, 15 жовтня 1751 р. ніжинського полковника було призначено генеральним обозним. Попередником С. Кочубея на цій посаді був Я. Лизогуб, який займав її з 1728 – 1749 рр., отже уряд генерального обозного залишався вакантним протягом двох років. Цілком можливо, що його залишали таким спеціально для Кочубея, який свого часу організував підтримку Розумовським в Гетьманщині. Л. Окиншевич наголошує, що цей уряд швидко перетворюється на впливовий та близький до гетьмана і основна його компетенція полягала в керуванні генеральною артилерією [12, с.25]. За часів К. Розумовського, С. Кочубей, зайнявши уряд генерального обозного, став другою людиною в державі. У царському указі від 15 жовтня 1751 р. вказувалися причини призначення Кочубея: «за Ево добropорядочную службу, и знатнія також де служби, и особливою верность Предковъ Его к нашему Государю Родителю» [13, арк.1 зв.]. Також зберігся текст присяги, яку виголошував новообраний генеральний обозний [13, арк.7-7 зв.].

Посівши новий уряд в жовтні, уже в листопаді Кочубей здійснює спробу централізації артилерійського відомства. Він подає рапорт гетьману, де просить передати в його підпорядкування всі прибутки полкових артилерій, і наказати артилерійським служителям «в полной моей диспозиции и приказови моихъ во всемъ слушатся» [14, арк.99-99 зв.]. Відповідно був виданий ордер (21 листопада 1751 р.), який поклав початок централізації управління та фінансування генеральної та полкових артилерій, котрі по суті злилися в одне відомство. Крім того в цей час визначилися функції та задачі Генеральної артилерії: супровід гетьманського

війська, підготовка позицій польової та облогової артилерії і т.д. [15, с.39]. Високий статус генерального обозного підкріплювався тим, що він контролював всі ресурси (маєтності, збори, рухоме майно та ін.) за рахунок яких утримувалася артилерія. Як бачимо, до рук С. Кочубея стікалися всі прибутки полкових артилерій, в тому числі із шинкування. На переконання В. Горобця: «Перебування на уряді генерального обозного, як правило, увінчувало службу кар'єру козацького старшини» [16, с.79].

24 листопада 1752 р. гетьман К. Розумовський, генеральний обозний С. Кочубей, генеральний писар А. Безбородько та інші, виїхали до царського двору в Москву [10, с.311]. С. Кочубей супроводжував похідну Генеральну військову канцелярію, яка фактично виконувала функції українського уряду, де за свою роботу він отримував щомісячний персональний оклад, який становив – 40 крб. [9, с.59]. Згідно уложення про жалування на 1756 р. (41 глава, 24 пункт), генеральний обозний, який у списку зазначався першим, мав отримувати 600 рублів, якщо генеральний суддя та підскарбій вже меншу плату у розмірі 500 рублів [17, с.384]. Повернувся Кочубей до Глухова з Москви в листопаді 1753 р. [10, с.319], де разом із підскарбієм М. Скоропадським, в черговий раз мав очолити правління Генеральної військової канцелярії [18, арк.2].

Обіймаючи, посаду генерального обозного, Кочубей формує власне оточення, нерідко виступаючи в ролі патрона по відношенню до нижчих службовців. 1 грудня 1755 р. С. Кочубей особисто звертається до гетьмана з проханням призначити значковим товаришем козака Гутиру і при цьому зарахувати його під відомство Генеральної військової артилерії на місце померлого Я. Жученка [19]. За сприяння обозного, гарматному хорунжому П. Юркевичу було підвищено оклад у два рази, а в 1758 р. С. Кочубей неабияк посприяв переведенню канцеляриста генеральної артилерії Н. Янковського до Генеральної військової канцелярії з підвищенням у чині [15, с.43]. С. Кочубей мав тісні контакти з представниками старшини, наприклад, з Я. Марковичем часто зустрічалися з родинами на різних бенкетах, разом обідали та грали в карти [10, с.320].

Оскільки батько, полковник В.В. Кочубей, помер ще 1743 р. то функції глави роду перебрав на себе старший син С. Кочубей, який повинен був слідкувати за збереженням майна роду, а також мав організувати опіку, сімейне майбутнє та службове просування малолітніх братів та сестер. 23 травня 1759 р. відбулося весілля сестри генерального обозного Уляни з Іваном Скоропадським, в будинку Семена Кочубея в Глухові, де були присутні генеральна старшина, в тому числі і генеральний підскарбій Яків Маркович [10, с.359-360]. Бенкети, які організовували старшини в своїх будинках, були досить пишними, що відповідало статусу життя світського можновладця. Збереглися цікаві відомості про майно, яким володіла родина Кочубеїв в будинку в Диканьці на 1753 р. Серед перелічених речей зафіксовано велику кількість чоловічого, жіночого та дитячого одягу, частина з яких була оброблена золотом, також ювелірні прикраси (персні, намисто, сережки), взуття, посуд, зброя, гроші та інше [20, арк.2-11].

Ситуація в Гетьманщині була досить нестабільною, становище Розумовських при дворі помітно слабшало на середину 50-х років XVIII ст. У 1759 р. гетьман з родиною повертається до Глухова і розпочинає реформи, маючи на меті зміцнення своїх позицій в середовищі козацької старшини. За наказом гетьмана генеральний обозний С. Кочубей і генеральний суддя І. Журман відправилися до Москви в вересні 1762 р., щоб бути присутніми на коронації Катерини II [21, арк.6-6 зв.]. Після цих подій С. Кочубей повертається разом з гетьманом К. Розумовським лише в липні 1763 р. [22, с.309]. У вересні того ж року К. Розумовський, розуміючи хиткість свого становища, скликав Генеральну раду старшин в Глухові, начебто для розгляду питань судочинства, але за задумом, головним стало питання про можливість спадковості посади гетьмана та закріплення її за нащадками Розумовських. Ці розмови, напевно розпочали ті старшини, які були клієнтами гетьмана і тому не всі присутні підтримали це рішення одразу. Після ряду спроб зібрати підписи під петицією щодо спадковості гетьманської влади, все ж таки частина старшини і надалі не підписували її, серед них був генеральний обозний С. Кочубей та колишній суддя І. Журман, вони оголосили, що по «своєству с гетманом» не можуть підписати чолобитної [22, с.315]. Причин того, що Кочубей не підписався, може бути декілька, імовірно він міг боятися потрапити в немилість до імператриці, або ж генеральний обозний бачив себе, або своїх нащадків з гетьманською булавою. Спроба К. Розумовського виявилася провальною, його викликали до Санкт-Петербурга де примусили зректися гетьманства в 1764 р. Катерина II не бажала бачити Україну, як окрему автономну одиницю, а тому запроваджує новий орган влади – Другу Малоросійську колегію, яка замінила собою гетьманську форму правління і перебрала на себе головні функції по управлінню Гетьманщиною.

Зміни торкнулися і кар'єри генерального обозного, якого Катерина II зажадала включити до складу Колегії, де окрім нього також перебували генеральний писар Туманський, генеральний осавул Журавка та хорунжий Апостол. Генеральний обозний С. Кочубей отримав високий чин – генерал-майора [23, с.738], це був перший генеральський чин у збройних силах Російської імперії, який відповідав IV класу «Табелі про ранги» (1722 р.). Отже, після ліквідації гетьманського правління становище Генеральної артилерії, якою відав С. Кочубей так само змінилося, контроль над її установами зосередився в руках Малоросійської колегії. Той факт, що генеральний обозний виявився найстаршим з-посеред генеральних старшин і мав генеральський чин, на певний час гарантувало захист і протекцію артилерії від остаточної ліквідації, або злиття з новоствореними управлінськими структурами [15, с.39]. Тож навіть в умовах російської централізації С. Кочубей займав керівні позиції та за відсутності генерал-губернатора графа П. Рум'янцева головував у тій колегії [5, с.465]. 1767 р. генеральний обозний С. Кочубей отримав за посередництва графа П. Румянцева орден св. Анни [10, с.465].

Високе становище серед еліти Гетьманату Кочубеїв гарантував статус великих землевласників. Основою володінь С. Кочубея стали спадкові землі. Старший син полтавського полковника у віці 18 років отримує, згідно тестаменту, села Жуки, Стасівці, Локошину; «деревні» Тагамлик та Федорівка, сільце

Демидівку та Іскровку Трибовську. Додатково до цих маєтностей Семен отримує два двори в полковому місті Полтава з коморами та лавками на ринку, 6 млинів, 3 хутори в Полтавському полку, а також 2 пасіки, окремі ґрунти з підсусідками, угіддя, рибні місця та солодовню. Батько зобов'язував синів зберегти майно в цілісності [3, арк.107-111]. Після смерті брата Петра в 1769 р., Семен додатково отримав 74 двори та частину млина в селі Рудяков, двір в с. Стайках та м. Києві і право на частину млинів в м. Батурині, м. Нові Млини, с. Кунашовці, с. Озаричах [25, с.533].

Після призначення на уряд генерального обозного за традиціями, що склалися за життя його попередника, кількість підлеглих дворів, що передбачалася на цей ранг становила – 400 [13, арк.11 зв.]. С. Кочубей отримав меншу кількість дворів ніж призначалося, так в Ніжинському полку він отримав 13 дворів, у Стародубському – 14, у Прилуцькому – 37 [13, арк.11 зв.]. С. Кочубей звертається до імператриці із проханням відновити справедливості, й 14 листопада 1751 р. отримує право на володіння 477 дворами в містах Нові Млини, Конотоп і Борзна Ніжинського полку [13, арк.15]. Нам також вдалося підрахувати кількість підлеглого населення Кочубея в Полтавському полку, за матеріалами Генерального опису України (1765 – 1769 рр.), яка становила 4205 осіб обох статей, які проживали в 334 дворах та 191 бездворовій хаті [26, арк.12-349] (питання чисельності залежного населення потребує подальшого дослідження).

С. Кочубей був вправним хазяїном і намагався дбати про своє господарство. У 1751 р. він звертається до гетьмана з проханням дозволити зібрати врожай в рангових полковницьких володіннях, про які він подбав ще з осені минулого року, коли ще займав уряд ніжинського полковника [27, арк.2]. Будучи обозним С. Кочубей звертався до К. Розумовського з проханням відлучитися в свою економію, яка «за глазами хозяина преведена въ немалое ростройство и безпорядок», (очевидно таку можливість він отримав, бо на три місяці відправляється в Глухів) [28, арк.2]. Аркадій Кочубей згадував, що після припинення служби Семена Кочубея генеральним обозним, «йому не було надано, за прикладом інших, рангового маестку, який у той час заміняв ударований, і він залишився при своїх родових маестках» [5, с.465].

Подружжя Кочубеїв мало доньку Надію, яку в листопаді 1765 р. «Потемкинъ, капитанъ, увезъ... и въ Ясмане обвенчался съ нею» [10, с.400]. Син Михайло Кочубей одружився на Агафії, доньці бунчукового товариша Степана Лашкевича. В 1776 р. С. Кочубей отримав листа від С. Лашкевича, в якому йшлося про згоду одружити їхніх дітей [29]. Різниця у віці наречених була великою, бо на момент весілля Агафії виповнилося 15 років, а Михайлу 25 років. Заручини відбулися 21 квітня, а саме весілля – 25 вересня 1776 р., воно було дуже пишним і тривало чотири дні, на нього приїздило 76 панів та 174 слуги [30]. Припускаємо, що для Лашкевича це був шанс пробитися до кола вищої старшини, адже до того часу він часто їздив в Глухів, був знайомий з усіма членами Колегії, бо його рідним братом по матері був І. Журман.

С. В. Кочубей помер 13 грудня 1779 р. у віці 54 роки та був похований у кам'яній церкві с. Дубовичі Ніжинського полку. С. Кочубею судилося бути останнім генеральним обозним Гетьманщини. За життя він зробив успішну політичну кар'єру, будучи одним з претендентів на гетьманську булаву. На жаль, його родова лінія обірвалася в 1870 р., коли помер внук С.В. Кочубея, який був душевнохворим і не залишив по собі нащадків. Головна заслуга С.В. Кочубея полягає в збереженні цілісності родових маєтностей, виведенні представників клану на політичний олімп та налагодження вигідних зв'язків.

#### Джерела та література

1. Лазаревский А. Очерки малороссийских фамилий: Кочубей / А. Лазаревский // Русский архив. – 1876. – Т. III., № 12. – С. 439–455.
2. Милорадович Г. Родословная дворян и князей Кочубеев / Г. Милорадович // Киевская старина. – 1888. – Т. XXII, № 8. – Отд. 3. – С. 46–50.
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. X. – Спр. 8438.
4. Заруба В.М. Козацька старшина гетьманської України (1648 – 1782): персональний склад та родинні зв'язки / Заруба В.М. – Дніпропетровськ: ЛІРА, 2011. – 931 с.
5. Корені та парості: український генеалогікон / [упоряд. тексту та іл., авт. вступ. ст. та приміт. В. Шевчук]. – К.: Либідь, 2008. – 472 с.
6. Дневникъ генеральнаго хоружаго Николая Ханенка. Приложение к журналу «Киевская Старина» / [состав., предисл. А. Лазаревский] – К., 1884. – 524 с.
7. ІР НБУВ. – Ф. I. – Спр. 57326.
8. Горобець В. М. Старшина Гетьманщини: неслужбовий вимір службової кар'єри провідної соціальної верстви / В. М. Горобець // Український історичний журнал. – 2012. - № 4. – С. 52 - 66.
9. Путро О. І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія в 2-х частинах / О. І. Путро. – К.: ДАККІМ, 2008. – Ч. I. – 240 с.
10. Маркович Я. Дневные записки Малороссийскаго подскарбия Генеральнаго Якова Марковича / Я. Маркович. – Москва: Типография В. Готье, 1859. – Ч. II. – 414 с.
11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі ЦДІАК України). – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 1443.
12. Окиншевич Л. Генеральна старшина на Лівобережній Україні XVII – XVIII вв. / Л. Окиншевич – К., 1926. – 93 с.
13. ЦДІАК України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 332.
14. ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 101108.
15. Сокирко О. Г. Артилерія козацької держави: створення, розвиток, внутрішня організація (1648 – 1781 рр.) / О. Г. Сокирко // Український історичний журнал. – 2012. – № 4. – С. 35–51.
16. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної та соціальної історії ранньомодерної України / НАН України. Інститут історії України / В. Горобець. – К.: Інститут історії України, 2009. – 271 с.
17. Малороссийские чины и должности и оклад их содержания // Киевская Старина. – 1883. – Том. VI. – Год второй. – С. 381 – 385.
18. ЦДІАК України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 1399.
19. ЦДІАК України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 1743.
20. ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11489.

21. ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 19442.
22. Васильчиков А. А. Семейство Разумовских / А. А. Васильчиков. – СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1880. – Т.1. – 624 с.
23. Указъ имп. Екатерины II объ учрежденіи малороссійской коллегіи // Киевская Старина. – 1883. – Том VI. – Год второй. – С. 738 – 740.
24. Кузнецов А. А., Чепурнов Н. И. Наградная медаль. В 2-х т. / А. А. Кузнецов, Н. И. Чепурнов. – М.: Патриот, 1992. – . – Т.1: 1701 – 1917. – 1992. – 416 с.
25. Модзалевский В. Л. Малоросійский родословник: в 5 т. / В. Л. Модзалевский. – К., 1910. – . – Т.2. – 1910. – 720 с.
26. ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 520.
27. ЦДІАК України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 686.
28. ЦДІАК України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 2769.
29. ІР НБУВ. – Ф. XII. – Спр. 381.
30. Красногор Л. Ф. Рід Лашкевичів і щоденник одного із них [Електронний ресурс] / Л. Ф. Красногор // Режим доступу: <http://www.ns-slovo.org.ua/new/index98.htm>

**Гаврилишина Н. А. Генеральный обозный Семён Васильевич Кочубей (1725–1779 гг.)**

*Статья посвящена жизни и политической деятельности генерального обозного Семёна Кочубея, который за гетмана Кирилла Разумовского стал вторым человеком в Казацкой державе. В разведке освещены основные этапы его политической карьеры и личной жизни. Карьера и жизнь С. Кочубея есть примером того, как представители известных старшинских родов получали значительные привелегии через свое родовитое происхождения. Акцентируется внимание на утверждении в Гетманщине клановой системы, что влияла на выбор претендентов в высшие органы власти.*

**Ключевые слова:** генеральный обозный, Гетманщина, С. Кочубей, казацкая старшина.

**Gavrylyshyna N. A. General Obozny Kochubey Semen Vasilyovich (1725–1779)**

*The article is devoted to life and political activity of general obozny Semen Kochubey who became the second person in Cossack state in times of Kyrylo Rozumovsky's hetmanacy. Main stages of his political career and private life are illuminated in the exploring. Career and life of S. Kochubey is an example of how representatives of well-known petty officer families got substantial privileges because of their well-born origin. Attention is focused on strengthening of the clan system in Hetmanate that influenced on selection of applicants to supreme bodies of authority.*

**Keywords:** General obozny, the Hetmanate, S. Kochubey, cossack petty officer.

УДК 94(477.7):355.331"1785/1817"

**А. С. Ложешник**

## **ОТАМАНИ БУЗЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА: ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ**

*У статті розглядаються біографії та діяльність отаманів, які залишили свій вагомий внесок у розвиток Бузького війська: П.М.Скаржинського, І.К.Краснова, В.П.Орлова, М.Р.Кантакузена. Зокрема розповідається про матеріальні статки вище згаданих отаманів, висвітлюється їх роль у колонізації південноукраїнського регіону. Майже всі отамани пройшли героїчний бойовий шлях, подаючи підлеглим приклад, під час російсько-турецької війни 1788–1792 рр. та війни із Наполеоном 1812 р. Разом з тим отамани бузького війська використовували своє положення у корисних цілях, привласнюючи собі кошти війська.*

**Ключові слова:** Бузьке козацьке військо, наказний отаман, утворення війська, П.М.Скаржинський, І.К.Краснов, В.П.Орлов, М.Р.Кантакузен.

Дослідження постатей кошових отаманів тісно переплетені з історією військових формувань, які організовувались на Півдні України наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Функціонування Бузького козацького полку: утворення, реорганізація, участь у російсько-турецьких війнах – все це було безпосередньо пов'язане з діяльністю Петра Михайловича Скаржинського, Василя Петровича Орлова, Івана Кузьмича Краснова та Миколи Родіоновича Кантакузена. Очолюваний ними полк брав участь у боях під Хаджибеем, Очаковом, Бендерами, проводив військові операції разом із Донськими і Чорноморськими козаками. Військові отамани прославилися як талановиті командири, що дбали про підпорядкований їм військовий загін і не залишалися байдужими до долі мирного населення. Вивчення історичних постатей важливе не лише для історії Бузького козацького війська, а й для вивчення соціально – економічної та військової історії Півдня України в цілому.

Перші літературні згадки про отамана П. М. Скаржинського належать Є. Загоровському [1]. Згодом з'являється розвідка Є. Зябловського [2], де автор вперше вказує на те, що військо було об'єднане під проводом «польського емігранта» Петра Скаржинського. Пізніше ці відомості з'являються у роботах А. А. Скальовського [3; 4; 5] та В. Лобачевського [6], які доповнюють їх повідомленнями про роки отаманування І. К. Краснова та М. Р. Кантакузена. Цінний фактичний матеріал, який висвітлює постать І. К. Краснова в історії Бузького козацького війська під час Вітчизняній війні 1812 р. знайшов місце в працях О. Петрова [7; 8].